

Història

Objectes fets a la presó per víctimes del franquisme entre 1939 i 1945

Aïda Lorenzo
Esther Llorenç

Després de 30 anys de democràcia, malauradament les víctimes del franquisme no han sigut reconegudes per l'Estat espanyol. Entre elles, les que van passar mesos, anys, esperant de ser assassinades o les que van poder sortir lliures per viure un altre infern.

S'entretenien a fer objectes per a les seves famílies. Per a algunes d'aquestes famílies aquests objectes han sigut l'únic record d'ells que tenen els fills i néts. Feien capses de fusta treballada, utilitzaven els pinyols d'olives per fer petits esclops decorats amb dibuixos que lligaven

Capsa de fusta tallada feta per Josep Pujol a la presó de Figueres.

de dos en dos amb un cordill, capses de paper trenat i de palla, pintades. Materials que recollien dels embolcalls del menjar que els portaven, del pati de la presó o material que algunes vegades demanaven a les seves famílies. També elaboraven anells, braçalets amb peces de plata que fonien. Tenim testimonis d'aquestes demandes en les cartes que van deixar aquestes persones. Eren uns bons artesans. Els dies a la presó, en condicions inhumanes i sense cap higiene, eren molt llargs; intentaven fer passar el temps d'aquesta manera. Les dones que van estar empresonades també feien ganxet o mitja per oblidar la seva situació. Tenim sort que la majoria dels familiars d'aquestes víctimes del franquisme van guardar aquests objectes amagats amb molta por durant els anys de la dictadura. Per a nosaltres, les noves generacions, són un testimoni del sofriment i de l'habilitat d'aquestes persones que van ser jutjades d'una manera arbitrària per un règim totalitari. Els judicis eren un simulacre, les sentències estaven aprovades abans de començar. Per guanyar temps jutjaven de 10 a 20 persones a la vegada, amb càrrecs diferents.

Les peces realitzades pels empresonats de la postguerra són en molts casos l'únic record que en tenen els seus fills i nés

Francisco Ramon Miralpeix

De 38 anys, casat, ferrer, natural i veí de Sant Hilari Sacalm.

Francesc Miralpeix va deixar abundant correspondència, que va escriure al llarg de l'any que va estar pres, esperant la seva execució i veient com les dels seus companys passaven per davant del seus ulls un dia rere l'altre. En una de les seves cartes, del 6 de juny de 1940, diu: «Esta noche que hemos pasado han picado a tres compañeros nuestros [...] Hemos pasado unas horas de aquellas que dicen amargas y esperando a que nos

toque a nosotros». Aquestes cartes van aparèixer dins d'una ampolla, amagada en una paret de la casa de la seva família. Tenia molta habilitat a doblegar i trenar paper, per fer petites capses que folrava amb feltre. També feia capses de tabac en palla que després pintava, treballava la fusta i s'entretenia amb pinyols per fer altres objectes.

Va ser detingut el 5 de maig de 1939, per la Guàrdia Civil d'Arbúcies. Miralpeix declarà el 25 d'agost de 1939 que abans del Gloríós Moviment estava afiliat a Esquerra Republicana de Catalunya. Al començament del Moviment, enganyat, es va afiliar a la CNT per poder treballar. No era del comitè. Va haver de fer diverses guàrdies amb arma en el control de carreteres. Abans del Moviment no estava afiliat a cap sindicat. Negà haver intervingut en l'assassinat de cap sacerdot. Va ser jutjat el 6 de setembre de 1939 amb 23 persones més.

Sentència: «Pertenciente a Izquierda Republicana, al estallar el Glorioso Movimiento Nacional, actuó de miliciano armado afiliándose a la CNT y prestando servicios de guardia e interviniendo en el asesinato de sacerdotes».

Va ser afusellat a Girona el 3 de juliol de 1940 amb 10 persones més.

Josep Saus Prat

Natural i veí de Sant Feliu de Pallerols, de 32 anys, de professió picapedrer, casat.

Josep Saus va ser alcalde del seu poble. Dir que va ser una injusta víctima del franquisme és un fet que es repeteix en tots els afusellaments, però en aquest cas encara és més accentuat. Fins i tot el mateix cap de la Falange que l'havia denunciat firmà els avals per demanar clemència al general Franco. Cinc persones d'ordre van firmar una carta cada un, explicant que els havia ajudat o salvat la vida. La seva dona i l'alcalde de Sant Daniel també demanaren clemència al dictador. Aquestes cartes estaven certificades pel cap de Falange i l'alcalde president de Sant Feliu de Pallerols. El procés que el condemnà a mort va seguir endavant de manera implacable. Josep Saus ens ha deixat un testimoni molt valuós: unes cartes escrites a la seva dona en aquells moments tan difícils d'espera de ser afusellat a la presó i unes capses de paper, folrades de vellut i amb un mirall, que va fer amb amor per a la seva filla i la seva dona.

Capsa de tabac de palla, de Francisco Miralpeix.

Arrestat el 22 de novembre de 1939, l'1 de maig de 1940 va ser interrogat pel jutge. S'afirma en la declaració que va ser a la Comissaria d'Investigació i Vigilància de Girona. Digué que durant el Gloriós Moviment era de la UGT, va ser regidor de l'Ajuntament roig, responsable dels treballadors que tallaven el bosc i president del sindicat. El 30 de març de 1940 va ser jutjat a Girona.

Sentència: «El procesado Jose Saus Prat, antes del Glorioso Movimiento Nacional elemento mal conceptualizado en Sant Feliu de Pallarols, de donde es natural; marxista de acción y propagandista de ideas disolventes; fundador del Sindicato Local de Oficios Varios adheridos a la CNT, fue Presidente del mismo; era del Bloc Republica Federal. Durante el dominio rojo actuó de miliciano armado desde los primeros momentos; fue del Comité de Guerra de Sant Feliu de Pallarols, que detuvo en este pueblo a D. Juan Vidal Planellas y D. Matías Castañer,

que entregados a un Comité forestero fueron asesinados; mas tarde fue Concejal y Delegado de Abastos del Ayuntamiento marxista; se distinguió por su intervención en la tala de bosques, de cuyo producto se beneficio».

El 30 de març de 1940 va ser condemnat a la pena de mort. En la sentència també diuen: «Vista la orden del 26 de Enero último, no procede la elevación de esta Causa por la conmutación de la pena impuesta».

El 27 de maig de 1940, el cap de la Falange de Sant Feliu de Pallerols —que va ser la primera persona a denunciar Josep Saus, el 10 de novembre de 1939— i el delegat dels antics soldats de la mateixa població demanaren clemència i la commutació de la pena de mort. Josep Saus Prat va ser afusellat el 10 de desembre de 1940 a les tàpies del cementiri de Girona. Va salvar la vida a unes quantes persones, va amagar dos capellans a casa seva que eren perseguïts pel comitè de Salt.

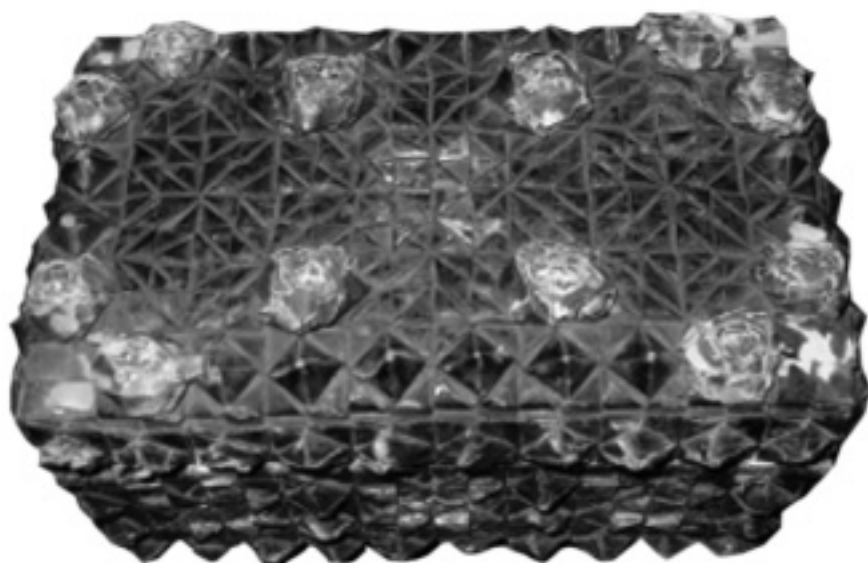

Josep Batalla Vicens

Va néixer el 6 de setembre de 1901, tenia 38 anys quan el van detenir, casat, amb dues filles, natural i veí de l'Escala, pescador.

Josep Batalla va tenir molta sort de poder tornar a veure la seva família després de cinc anys de presó. Quan va tornar a l'Escala era una persona diferent, ja no era bromista, ni xerraire. No ha volgut mai explicar les seves vivències dels anys de presó. Durant la captivitat va escriure un diari sobre la seva vida quotidiana. Gràcies a aquest escrit tenim un testimoni de la seva trista vida durant aquells anys d'humiliacions. També, com els seus companys d'infortuni, va fer diverses capses de fusta treballades i decorades. La seva filla diu que no ha sabut mai amb quines eines va fer les capses. Les van utilitzar durant molts anys. Són un record del seu pare.

El 27 de febrer de 1937 el cap de la Falange comunicà a l'alcalde del

Capsa de paper trenat, de Josep Saus.

Els empresonats feien capses de fusta treballada, de palla o de paper trenat, esclops amb pinyols d'oliva, anells i braçalets

poble que Josep Batalla havia estat detingut. El 23 de març de 1939 declarà que havia format part de la CNT i que havia actuat com a milicià a les ordres del comitè del poble. Negà haver participat en incendis, robatoris, ni en cap saqueig, ni d'haver rebut ordres del Comitè per cometre assassinats. El jutjaren el 15 d'abril de 1939 amb 11 persones més.

Sentència: «De ideología muy extremista, actuó desde los primeros momentos de miliciano armado a las órdenes del comité de la Escala. Tomo parte en numerosos desmanes cometidos en los domicilios de las personas de derechas, participando en el incendio de la iglesia parroquial. Amenazaba constantemente a las personas de derechas diciendo "Que había que dar la segunda vuelta"».

El condemnaren a reclusió perpètua. Fins al 23 d'agost de 1940 va estar a la presó de Girona, després el van traslladar a la presó Model de Barcelona. El 14 d'octubre de 1942 li commutaren la pena per una altra de 20 anys i un dia de reclusió major. El 27 de maig el portaren a la presó de Lleida, l'antic seminari. Al cap d'uns dies fou conduït a la Colònia Peni-

tenciària de Gardeny, on treballava en obres públiques. El 12 de febrer de 1944, una ordre ministerial li concedí la llibertat provisional per bona conducta. Havia estat a la presó cinc anys menys tretze dies. El dia 23 de març de 1959 li fou concedida la llibertat definitiva. Quan tornà a l'Escala era una persona diferent, li havia canviat el caràcter, guardava distància amb la gent. Abans de ser detingut li agradava molt parlar. Les seves idees esquerranes i anticlericals el van fer milicià a les ordres del comitè de l'Escala, i també perquè cobrava 10 pessetes al dia. Va ser milicià de la CNT i simpatitzant del POUM, però no va tenir mai cap responsabilitat.

En una carta explica com es feien els consells de guerra: «La farsa dura aproximadamente 1 minuto por persona, o sea que cada personaje puede contar con 60 segundos para lucirse. Todo termina poco más o menos con una sencilla fórmula; 30 para ese, aquel i el otro; 20 para el de la derecha y la última para ese su amigo y el otro de la izquierda, ese (señala con el dedo), aquel (ídem) y el de más allá».

Domingo Alabau Agusti

De 37 anys, natural i veí de Rupià, barber, secretari i pagès.

Domingo Alabau va tenir sort en comparació amb tots els homes que van morir afusellats, però els set anys de patiment que va passar a la presó i les humiliacions diàries que rebia la seva família el van castigar també per sempre. Va escriure nombroses cartes des de la presó; en totes s'hi reflecteixen la injustícia, la por i el sacrifici diari per sobreviure que protagonitzaven el seu dia a dia. Feia anells, braçalets de plata per a la seva família, intentava d'aquesta manera oblidar la seva situació. Quan el van traslladar a la presó de Salt podien parlar amb les dones i intercanviaven objectes. Era un home cultivat i un bon artesà.

Declarà que va ser secretari del comitè i del Jutjat Municipal a la demanda del President del comitè. Negà les altres acusacions.

Sentència: «Secretario del Juzgado Municipal. De ideología rojo haciendo propaganda por el Frente Popular y siendo apoderado de Izquierda Republicana. Durante el periodo rojo fue secretario del comité de guerra y

Capsa de fusta tallada, de Josep Batalla.

del tribunal en que se constituyo el mismo, cuyo comité ordeno multas, requisas y saqueos en los domicilios de personas de derechas. Actuaban de manera muy siligiosa, de rumor público se sabe que este sujeto actuó también como secretario de la Unión de Rabassaires».

El 17 de maig de 1939 va ser condemnat a 30 anys de reclusió perpètua. Fou empresonat a la presó Model de Barcelona.

Domingo Alabau ens ha deixat un testimoni molt valuós dels seus anys de presó a través de la seva correspondència: el sofriment d'un home innocent, que patia per la situació de la seva família en un poble on van ser represaliades més de 22 persones.

Braçalet,
de Domingo
Alabau.

Narcís Romañach Masoller

De 39 anys, natural de Biure, casat, pagès.

Després de ser jutjat tres vegades i condemnat a mort, va poder obtenir la llibertat definitiva el 28 d'abril de 1958. Narcís Romañach feia objectes per passar el temps, com els seus companys. La seva família ha conservat anells que feia amb monedes de plata de la República i un punt llibre d'os dedicat a Rosita Gironès fet amb una pinta per als cabells, pintat, decorat de diferents colors i amb un dibuix. També va fer anells dedicats a diferents familiars, com la seva neboda Conxita Santaló Romañach. La seva vida va ser molt trista i injusta; va haver de passar molts anys a la presó, d'un costat a l'altre.

El 8 de novembre de 1940, els militars li van fer un altre consell de guerra, després d'haver-lo condemnat a 30 anys de reclusió perpètua, el 12 de desembre de 1939 a Girona en la causa número 763. L'11 de gener de 1943 el jutjat decretà el processament i la presó. El jutjaren per auxili a la rebel·lió, en la causa número 26.917. El 10 de febrer de 1943 va ser interrogat pel jutge a Barcelona. Declarà que va ser milicià voluntari, va marxar al

front voluntari. No va participar en cap assassinat. Va participar en la crema de les imatges de l'església. El 22 de juny de 1943 es reuní el consell de guerra a Girona per tornar a jutjar-lo.

Sentència: «El procesado es persona de antecedentes izquierdistas y afiliado a la CNT con anterioridad al Movimiento. Actuando como miliciano armado muy destacado interviniendo y dirigiendo guardias, quema de iglesia, registros y detenciones».

Van decidir: «debemos condenar y condenamos al procesado Narciso Romañach Masoller a la pena de muerte».

Al final de la sentència els jutges diuen: «El Consejo vista la orden de 25 de Enero de 1943, que no procede conmutar la pena impuesta, por estimar comprendidos los hechos en la regla 6 y 16 del grupo 1 de dicha Orden».

El 28 d'octubre de 1943 arribà una carta del Govern Militar de Barcelona que deia: «De conformidad

Punt de llibre,
de Narcís Romañach.

Els materials utilitzats pels presoners eren recollits al pati o trets dels embolcalls dels paquets de menjar que rebien dels familiars

con el precedente Dictamen Auditorial, acuerdo no aprobar la sentencia dictada por el Consejo de Guerra, que condena a la Pena de Muerte al procesado Narciso Romañach Masoller por existir con anterioridad sentencia firme por los mismos hechos [...]».

La seva dona va escriure una carta per demanar clemència als jutges el 12 de juliol de 1943.

El 26 de setembre de 1944 es reuní una altra vegada el consell de guerra a Girona per tornar a jutjar Narcís Romañach.

Sentència: «Que el procesado Narciso Romañach Masoller (a) El Peixeter, de ideología izquierdista, figurando afiliado al partido de Izquierda Republicana, con anterioridad al Movimiento Nacional; durante el dominio marxista, actuó como miliciano armado, interviniendo en registros, detenciones e incendio de la Iglesia; en forma no precisada».

El tornaren a condemnar a la pena de mort. Aquesta vegada diuen: «Sirviendo en caso de indulto, de abono la totalidad del tiempo de Prisión preventiva, sufrida por la presente [...]», per tant tenia dret a l'indult.

El 27 d'octubre de 1944 la sentència va ser aprovada pels militars. El 10 de febrer de 1945 se li commutà la pena de mort per la presó a perpetuïtat. El 17 de gener de 1946 la Secretaria de Justícia li refusà l'indult de pena que sol·licitava; en aquest moment estava a la presó de San Miguel de los Reyes de València. El 28 d'abril de 1958 obtingué la llibertat definitiva.

Narcís Romañach sol·licità la cancel·lació de la nota de condemna a mort. Li concediren el 12 de febrer de 1977. El 24 de febrer de 1977 rebé una carta del Jutjat de Pau de Biure en què li comunicaven que l'anul·lació de la pena de mort estava anotada en el llibre del jutjat.

Josep Pujol Oliveres

De 41 anys, va néixer a Castelló d'Empúries el 13 de juny de 1898. Casat amb Dolors Caufrage Arnau, de Castelló d'Empúries, de professió cafeter.

Era propietari d'un cafè a Castelló d'Empúries, on es reunien el membres d'Esquerra Republicana. Condemnat a 20 anys de reclusió, la pena es reduí a 12 anys, però va morir el 27 de desembre de 1944 a la presó de Figueres per les males condicions sanitàries i els maltractaments diaris. No va tornar mai a veure la seva família, ni els seus fills. Durant els mesos de captivitat va desenvolupar la

seva habilitat per tallar la fusta fent capsos i també treballava pinyols d'olives. Aquests són els únics records que tenen avui els seus fills i nets d'un home injustament condemnat.

El 19 de febrer de 1939 va ser interrogat per la Guàrdia Civil de Castelló d'Empúries. El 6 de març declarà, a la presó de Figueres, que durant dos dies al començament del Moviment va ajudar el Comitè i que no va participar en el saqueig de l'església. Digué que no era veritat que el comitè es reunia en el seu cafè, els membres entraven i sortien del cafè com altres persones del poble; només era amic d'en Bordas. Negà totes les altres acusacions. Va ser jutjat l'1 d'abril de 1939 amb 7 persones més.

Sentència: «De ideología roja separatista, en los primeros momentos se puso a disposición del Comité rojo de Castelló de Ampurias, era gran entusiasta de la causa marxista; en el bar que tenía en dicho pueblo se reunía el comité revolucionario; tomó parte en el incendio de la iglesia».

Va ser condemnat a 20 anys de presó. El 31 de juliol de 1944 li fou commutada la pena per 12 anys de presó. Va morir el 27 de desembre de 1940 a la presó de Figueres. No havia tornat a veure la seva família ni els seus fills.

Capsa de fusta, de Josep Pujol.

Maria Dorca Blanch

De 35 anys, viuda, mestra nacional, natural de Sant Mori i veïna de Vilamacolum.

A la presó, les dones feien sabatilles, mantells, jerséis i altres labors de ganxet i de mitja. Havien de passar els dies de fred, sense quasi menjar, en unes condicions inimaginables. S'ajudaven les unes a les altres fent labors. Dolors ens ha deixat un jersei fet de ganxet. És una preciositat. La seva filla l'ha guardat amb amor tots aquests anys.

Es va casar el 1928. Era una persona bona, entusiasta, que estimava la seva feina. Els seus alumnes n'han guardat un bon record. Quan plovia donava dinar als alumnes de Vilamacolum de Dalt, perquè no haguessin de caminar i mullar-se el ventre buit. Acostumava a ajudar tothom. Cosia les mitges de la dona de fer feines del col·legi, perquè ella no s'hi veia. A més s'ocupava d'una horta, de conills, gallines i una casa molt gran on vivia amb la seva filla. El seu espòs va morir d'apendicitis. Era amiga de l'alcalde i de la seva família. No estava afiliada a cap partit i no va ser de cap comitè. Només, com la majoria dels mestres d'aquesta època, estava sindi-

cada al sindicat nacional d'ensenyament. Tenia idees republicanes. Mai no es va vestir de miliciana.

La seva filla ens explica que la seva mare va ser empresonada en acabar la Guerra Civil, el dia 2 de març de 1939. Tenia 35 anys. L'any 1927 era mestra en propietat de l'escola de nenes de Vilamacolum.

El dia que la Guàrdia Civil va anar a detenir-la a casa dels seus pares, a Sant Mori, ella no hi era. Vivia allà perquè havia cedit casa seva als refugiats; s'hi van poder allotjar persones que, amb la retirada, fugien i passaven per Vilamacolum, i així podien descansar uns dies. Quan les tropes colpistes van arribar, Maria havia anat a Girona a peu per demanar el reingrés com a mestra. Com que la Guàrdia Civil no va trobar la filla, es van endur el seu pare a la presó de Figueres. A Sant Mori durant la guerra hi havia hagut un destacament de soldats republicans que havien repartit per les cases del poble. El que vivia a casa els pares de Maria Dorca s'havia quedat amb ells. Immediatament va marxar a peu cap a Girona per avisar-la. L'endemà varen arribar tot dos, van demanar prestada una tartana i van

dirigir-se cap a Figueres. També hi va anar la néta. Es va lliurar a la Guàrdia Civil i van deixar anar el seu pare. La família no tenia por, perquè sempre havien sentit dir a Queipo de Llano que el que no tingués les mans brutes de sang no havia de patir, que no li passaria res.

La van empresonar, primer a Figueres, després a la presó habilitada al seminari de Girona, en unes condicions inhumanes. Una vegada jutjada i condemnada, primer a pena de mort i després a 30 anys de reclusió perpètua, la van portar al convent de les adoratrius de Girona, que servia de presó de dones. La seva filla Dolors es recorda de l'angoixa, el patiment indescriptible que van tenir durant un mes esperant la commutació de la pena de mort. Encara va ser més dur per a Maria, que cada matí sentia fressa de forrellats, portes que s'obrien i es tancaven, passos, crits dels passadissos a l'hora de les execucions. No sabia mai si li tocava a ella. Estava incomunicada en una cel·la tota sola. Després van poder anar a visitar-la i podia rebre cartes. Però aquí no se li va acabar el períple, ja que uns mesos després va ser traslla-

Jersei per a nadó, de Maria Dorca.

A la dreta, peces realitzades per Domingo Alabau, Josep Pujol i Josep Batalla.

Aquests objectes, amagats amb por durant la dictadura, són un testimoni del sofriment i de l'habilitat dels represaliats

dada a la presó Model de Barcelona, més tard a Mallorca i finalment a una presó de dones de Biscaia.

En sortir de la presó, com que no trobava feina estable, feia jerseis, brodava, collia olives quan era la temporada, tenia feines esporàdiques. Va tenir la sort de trobar una feina de mainadera a Banyoles. Tot anava bé, fins el dia que la família es va assabentar que havia estat represaliada. La van fer marxar. No va poder tornar mai a ensenyar. Ho va intentar tota la vida i sempre va rebre la mateixa resposta: «no».

No va ser fàcil tirar endavant. Però la seva filla es recorda d'aquests moments amb la seva mare amb afecte. Vivien en una casa amb jardí gairebé als afores de Figueres. Totes

dues van ser felices, tot i que no tenien res. La seva filla aprenia a cosir a casa de les Dorques a Figueres. Li donaven una pesseta per hora. El 1961 van marxar a Suïssa. Maria donava classes de castellà. El 1977, al final es va poder beneficiar del seu retir de mestra. Va morir el 1989. La seva vida va ser molt dura, com la de moltes dones represaliades.

Maria Dorca Blanch comparegué davant d'Aureo Arribas Lozano, comandant de la caserna de la Guàrdia Civil de Figueres, el 2 de març de 1939. Havia estat detinguda i portada a la presó de Figueres.

Va ser jutjada el 23 de març de 1939 amb 11 persones més.

Sentència: «Exaltada extremista antes y después del Glorioso Movi-

miento Nacional. Formo parte del comité rojo de Vilamacolum, siendo elemento el más destacado dentro del mismo. El comité a que pertenecía impuso multas y practicó detenciones y saqueos. La encartada llegó a decir en su histérico extremismo que había que matar a todos los derechistas de siete años para arriba».

Va ser condemnada a la pena de mort. El 27 de març 1939 arribà el «enterado», li commutaren la pena a reclusió perpetua. El 13 de març de 1943 tornaren a commutar-li la pena per 20 anys de presó. En total va fer 5 anys de presó.

Aïda Lorenzo i Esther Llorenç són presidenta i secretària, respectivament, de l'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme.

